

УДК 343.2.01(436)(09)«1852»

СИСТЕМА ДОДАТКОВИХ ПОКАРАНЬ ЗА АВСТРІЙСЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.

М. Шуп'яна

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна*

Висвітлено розуміння сутності однієї з важливих правових категорій – «додаткового покарання» за австрійським кримінальним кодексом 1852 р. Проаналізовано видову характеристику цієї категорії. Автор акцентує увагу на висвітленні сутності, правовому регулюванні та меті додаткових покарань, не передбачених приписами кримінального кодексу від 27 травня 1852 р. – поліційного нагляду, тримання в домі примусової праці та тримання у виправному домі як важливої складової системи покарань, передбачених приписами австрійського кримінального права.

Ключові слова: поліційний нагляд, дім примусової праці, виправний дім, додаткове покарання.

Буржуазно-демократична революція 1848 р. в Австрійській монархії стала поштовхом не тільки до змін у суспільному та політичному житті держави, а й до новелізації правового регулювання суспільного життя в монархії. Значної ревізії з боку законодавця зазнало кримінальне право. З огляду на це виникла необхідність унормувати кримінальне законодавство відповідно до нових соціально-економічних і політичних умов. Австрійський імператор Франц-Йосиф I 27 травня 1852 р. затвердив патентом «реформований кодекс про злочини та тяжкі поліцейські проступки від 3 вересня 1803 р.», що отримав назву Кримінальний кодекс про тяжкі злочини, злочини та проступки. Згідно з артикулом I цього патенту цей кодекс набув чинності 1 вересня 1852 р. [1]. Цей кримінальний кодекс діяв і на території Галичини як складової частини Австрійської імперії, та був чинний там аж до прийняття польського кримінального кодексу у 1932 р. З погляду сьогодення для аналізу австрійського кримінального кодексу 1852 р. важливим є з'ясування правової природи і поняття додаткових покарань та їх видів як одного з елементів боротьби зі злочинністю в Австрії, а відтак, і Австро-Угорщині.

Актуальність цього питання пов'язана із значущістю історико-правового досвіду для сучасного правотворення, оскільки врахування помилок минулого є гарантією уникнення їх у майбутньому, що є важливим в умовах реформування законодавства незалежної України та євроінтеграційних процесів, що відбуваються у нашій державі.

Серед дослідників поняття додаткових покарань та їх видів, а також питань, пов'язаних з їх призначенням в австрійському кримінальному кодексі 1852 р., доцільно назвати таких вчених: П. Стебельський, Е. Кшимуський, Ю. Макаревич, В. Кульчицький, Б. Тищик, І. Бойко та інших, які проаналізували та розвинули деякі наукові уявлення стосовно цього питання. Водночас потрібно визнати, що у сучасній історико-правовій літературі простежені лише початкові спроби дослідження поняття та видів додаткових покарань за згаданим кримінальним кодексом. Саме тому метою статті є поглиблення історико-правових знань про сутність цього поняття як важливого здобутку законотворчої діяльності в Австрійській імперії.

У сучасній кримінально правовій доктрині всі покарання за порядком призначення поділяють на основні та додаткові. В австрійському кримінальному праві ХІХ–ХХ ст. кримінальні покарання поділялися на *основні та додаткові*, а також виокремлювали *наслідки покарання*. Керуючись сучасною кримінально правовою доктриною, застосовується поділ на основні та додаткові покарання.

Основне покарання полягає у тому, що згідно з приписами кримінально-правового закону, воно може бути застосоване без потреби поєднання з іншим кримінальним заходом і суд не може без нього накласти на засудженого жодного додаткового покарання [2, с. 13–14].

Додаткове покарання – це кримінальний захід, який можуть застосовувати тільки у поєднанні з основним покаранням [3, с. 294]. З огляду на часовий зв'язок основного та додаткового покарання, останнє може бути **одночасним** – коли закінчується разом з відбуттям особою основного покарання (наприклад, посилення ув'язнення) та **наступним** – коли виконання додаткового покарання може відбутися тільки після відбуття особою основного покарання (наприклад, поліцейний нагляд).

Під *наслідком покарання*, зазвичай, розуміли певні шкідливі для прав винної особи наслідки, які виникали для неї з факту, що її засуджено за вчинення злочину до відбуття певного основного покарання (§§ 26, 27 австрійського кримінального кодексу 1852 р.) [4, с. 186].

Додатковими покараннями за австрійським кримінальним кодексом від 27 травня 1852 р. були:

- 1) конфіскація речей, що продавалися або обладнання, за допомогою якого було вчинено кримінально каране діяння (§§ 240 б, 241 КК);
- 2) вигнання (§ 240 КК);
- 3) посилення покарання (§§ 19–25, 250, 253–257 КК);
- 4) передача під нагляд поліції;
- 5) утримання у домі примусової праці;
- 6) утримання у виправному домі.

Перші три види покарання були врегульовані приписами кримінального кодексу Франца-Йосифа І від 27 травня 1852 р. [5, с. 66]. У статті розглянемо детальніше не врегульовані кодексом додаткові покарання, зокрема: передачу під нагляд поліції, утримання у домі примусової праці та утримання у виправному домі, що були важливою складовою системи додаткових покарань за австрійським кримінальним правом. Ці додаткові покарання були врегульовані приписами таких австрійських законів: закону про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р.; закону про прийнятність утримання у виправному домі та домі примусової праці від 24 травня 1885 р. та закону про створення домів примусової праці та виправних домів від 24 травня 1885 р.

Передача під нагляд поліції. У кримінальному кодексі від 27 травня 1852 р. застосування цього додаткового покарання не було врегульованим, у ньому тільки було зазначено, що у певних випадках могла виникнути необхідність передачі злочинців після фактично відбуття покарання під нагляд поліції, і питання, пов'язані з цією карою, регулювали приписами окремих законів (§ 26 кримінального кодексу). Приписи, що врегульовували питання, пов'язані з цим додатковим покаранням, були передбачені у Законі про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р. [6, с. 53, 54]. Згідно з положеннями цього закону, до компетенції суду належало тільки встановлення в обвинувальному вирокі можливості застосування поліцейного нагляду (§ 5), винесення ж постанови про його застосування входило до повноважень адміністративної влади першої інстанції та урядової

поліційної влади (Дирекція поліції, у повітах – староства, а у великих містах – магістрати), а у випадках, коли повноваження поліції безпеки покладені на владу гміни, то таке рішення приймала влада гміни (§ 7) [7, с. 386]. Органами адміністративної влади першої інстанції були намісництва, утворені 1849 р. замість губернських правлінь для управління землями Австрійської імперії. Без рішення суду (яке він висловлював у обвинувальному вирокі) про можливість застосування поліційного нагляду, вищезазначені органи не могли його застосовувати, тобто вирок суду їх не зобов'язував, а уповноважував застосовувати це покарання (у випадку, якщо ці органи вбачатимуть таку необхідність) [8, с. 49].

Розглядаючи і вирішуючи кримінальні справи, австрійські суди згідно з положеннями Закону про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р., мали право визначати допустимість застосування поліційного нагляду щодо:

1) осіб, яким за підробку державних цінних паперів чи монет або за злочини проти чужої власності було призначено ув'язнення чи арешт на термін більше шести місяців, або навіть і на коротший термін, але повторно (§ 4 Закону про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р.).

Під злочинами проти чужої власності в австрійському кримінальному кодексі 1852 р. розумілися злочини, в основу яких було покладено бажання отримати прибуток (а тому до них не належало зловмисне пошкодження чужої власності (§ 85 Кримінального кодексу) та які наносили шкоду чужому майну, а не лише наражали його на небезпеку (тому до них не належав такий проступок, як лихварство). До таких злочинів належали крадіжка (§ 171 Кримінального кодексу), розтрата (§ 181 Кримінального кодексу), розбій (§ 190 Кримінального кодексу), співучасть у вчиненні цих злочинів (§§ 185, 186, 196, 464 Кримінального кодексу), шахрайство (§ 197 Кримінального кодексу), купівля підозрілих товарів (§§ 474–477 Кримінального кодексу).

2) осіб, покараних за бродяжництво, які створювали загрозу державній безпеці (§ 4 Закону про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р.);

3) осіб, покараних за жебрацтво та неробство (відмова від праці без поважних причин). (§ 6 Закону про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р.);

4) осіб, визнаних судом такими, що могли бути поміщені після відбуття покарання у домі примусової праці (§ 14 Закону про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р.);

5) осіб, покараних за злочини та проступки, вчинені за допомогою вибухових речовин (§ 11 Закону про заборону використання у спосіб, небезпечний для загального добра, вибухових речовин від 27 травня 1885 р.).

Максимальний термін поліційного нагляду – три роки, який тривав з моменту припинення виконання основного покарання (§ 9 Закону про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р.). Якщо під час поліційного нагляду особу буде покарано за новий злочин, вчинення якого передбачало можливість застосування поліційного нагляду, то орган, що його призначив, мав право збільшити його строк на новий трирічний термін, що відраховувався з моменту припинення покарання за новий злочин (§ 11 Закону про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р.).

Наслідки поліційного нагляду могли полягати в таких обмеженнях, визначених в § 9 Закону про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р.:

1) особі, яка була під поліційним наглядом, було заборонено: а) перебувати в певних місцевостях чи округах, окрім гміни, де проживала її сім'я; б) залишати без дозволу компетентних органів влади місце проживання, вибране особою добровільно чи призначене їй владою;

2) особа, до якої застосовано це покарання, була зобов'язана повідомляти органи безпеки про зміну свого місця проживання та з'являтися за кожним викликом цього органу і давати пояснення щодо свого способу життя (виконуваної роботи, заробітку) і стосунків з іншими людьми;

3) органи безпеки могли вимагати від таких осіб: щоб вони з'являлися в них з певною періодичністю; щоб не брали участі в певних товариствах; щоб не відвідували певних місць; щоб не виходили уночі чи під час громадських безпорядків без нагальної потреби з дому;

4) органи безпеки мали право у будь-який час проводити огляд помешкання та особи (стосувалося осіб, які перебували під поліційним наглядом).

За порушення обов'язків та обмежень, що впливали із застосування поліційного нагляду, § 6 вищезазначеного закону передбачав кару посиленого арешту від 8 днів до 3 місяців.

Закон про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р. рекомендував органам безпеки застосовувати до особи тільки необхідні обмеження (керуючись обставинами), а також зберігати репутацію та заробіток таких осіб [7, с. 386–388].

Утримання у домі примусової праці. До 26 липня 1885 р. питання щодо застосування цього додаткового покарання регулювалися Законом про боротьбу з неробами та волоцюгами від 10 травня 1873 р. З 24 липня 1885 р. набрали чинності два закони від 24 травня 1885 р.: Закон про прийнятність утримання у виправному домі та домі примусової праці та Закон про створення домів примусової праці та виправних домів [2, с. 80]. Ці закони були правовою основою застосування цього виду додаткового покарання, зокрема:

1. Повноваження суду щодо застосування цього додаткового покарання були аналогічними тим, якими він володів при застосуванні поліційного нагляду. Тобто суд встановлював тільки допустимість застосування цього додаткового покарання щодо даної особи, а чи воно буде застосоване, залежало від рішення крайового адміністративного органу, тобто намісництва. Рішення про застосування цього покарання приймала окрема комісія, створена крайовою адміністративною владою. У випадку наявності домів примусової праці для окремих повітів чи гмін, крайова політична влада могла уповноважити підвладну їй повітову владу приймати рішення про утримання в будинку примусової праці осіб, щодо яких суд ухвалив рішення про допустимість застосування цього покарання. Ухвалу повітової комісії можна було оскаржити до крайової комісії, рішення якої не підлягало оскарженню (§ 7 обох законів від 24 травня 1885 р.) [9, с. 209; 10, с. 211–212].

2. Утримання в домі примусової праці могло бути визнане допустимим щодо осіб, які вчинили такі проступки:

- бродяжництво;
- жебрацтво;
- неробство (відмову працювати);
- невиконання особою, яка перебувала під поліційним наглядом, обов'язків, покладених на неї у зв'язку із застосуванням цього додаткового покарання;
- окремі випадки зайняття проституцією, а саме: подальше зайняття проституцією жінкою, яка вже раз була покарана за це поліційним наглядом; невиконання поліційних приписів, виданих для жінок, затриманих у зв'язку з зайняттям проституцією; зайняття проституцією жінкою, яка знала про те, що вона хвора на венеричну хворобу; зваблювання молодих осіб та спричинення сімейного конфлікту з огляду на виявлене заняття проституцією (§§ 1–6 Закону про прийнятність утримання у виправному домі та домі примусової праці) [9, с. 208–209].

3. Від утримання в домі примусової праці звільнялися особи, які:

- мали інфекційні хвороби;
- психічно хворі;
- не могли виконувати будь-яку, хоча б найлегшу, роботу (§ 6 Закону про створення домів примусової праці та виправних домів) [10, с.211];

– є вагітними жінками та жінками, які годували дітей груддю.

4. Створення домів примусової праці було обов'язком окремих країв, репрезентованих у Раді держави. Декілька країв могли створити спільний дім примусової праці. Держава гарантувала, що у разі потреби та наявності можливостей, вона теж фінансово долучиться до створення домів виправної праці (§ 1 Закону про створення домів примусової праці та виправних домів) [10, с. 210].

5. Якщо край мав змогу утримання злочинця у домі примусової праці, то кожен злочинець, що походив з цього краю і щодо якого суд у вирок визначив допустимість застосування утримання у домі виправної праці, повинен був ще протягом чотирьох тижнів після відбуття основного покарання залишатися у судовій в'язниці, якщо крайова політична влада не ухвалить рішення про звільнення такої особи до закінчення цього строку (§ 8 Закону про створення домів примусової праці та виправних домів).

6. Утримання в домі примусової праці максимально (без перерви) могло тривати три роки. Звільнення засудженого до цієї кари достроково могло бути простежене у випадку швидшого виправлення особи і відбувалося за рішенням органу, який ухвалив застосування цього додаткового покарання. Варто зазначити, що якщо б звільнення особи з дому примусової праці відбулося до закінчення двох років, а згодом виявилось, що її виправлення було удаванним, то комісія мала право прийняти рішення про поновне засудження особи до утримання в домі примусової праці на термін, що відповідав невідбутому строку цього покарання (§ 9 Закону про створення домів примусової праці та виправних домів) [10, с. 212].

Утримання у виправному домі. Законодавче регулювання цього питання ґрунтувалося на законах, що регулювали питання утримання у домі примусової праці від 24 травня 1885 р. Зокрема в § 15 Закону про створення домів примусової праці та домів виправної праці було зазначено, що до утримання у виправних домах мають бути застосовувані ті ж самі положення, що й до утримання у домах примусової праці, якщо закон не встановлював щодо перших інших положень [2, с. 82]. Такими спеціальними положеннями щодо утримання у виправному домі були:

1. Виправні доми відрізнялися від домів примусової праці своїм призначенням. Виправні доми були створені як окремі заклади і були призначені для неповнолітніх злочинців (яким не виповнилося 18 років), щоб вони могли отримати у них релігійне і моральне виховання, а також навчитися певному законному фаху (§ 13 Закону про створення домів примусової праці та домів виправної праці).

2. Створення виправних домів відбувалося за кошти окремих країв (§§ 13, 15 Закону про створення домів примусової та виправної праці).

3. Утримання у виправному домі могло бути:

- за вироком суду, який встановлював допустимість утримання злочинця в домі примусової праці, якщо засуджений не досяг вісімнадцяти років (§§ 13, 14 Закону про створення домів примусової праці та домів виправної праці) [10, с. 213].

- за вироком суду, який встановлював допустимість утримання у виправному домі злочинця, котрий вчинив тяжкий злочин, що, враховуючи §§ 2 г, 237, 269–270 Кримінального кодексу 1852 р., тільки з причин неповноліття вважатиметься злочином (§ 8 Закону про прийнятність тримання в домах примусової праці та виправних домах).

– з огляду на рішення органів безпеки щодо неповнолітніх, які згідно з приписами § 273 підлягали докору з їх боку за вчинення проступків чи злочинів, якщо ці неповнолітні особи були занедбані і ці органи не могли в інший спосіб забезпечити їм належне виховання та догляд (§ 8 Закону про прийнятність тримання в домах примусової праці та виправних домах) [9, с. 209–210].

Утримання у виправному домі неповнолітнього, який не досяг 18 років, могло бути також і за рішенням органу опіки, прийнятим у зв'язку зі зверненням його законного представника (§ 16 Закону про створення домів примусової праці та домів виправної праці) [10, с. 213]. Але у цьому випадку таке утримання не було покаранням, а лише адміністративним виховним заходом.

4. Утримання у виправному домі мало тривати доти, доки не було досягнуто мети такого утримання – виправлення, але не довше, ніж до досягнення особою двадцяти років (§ 14 Закону про створення домів примусової праці та домів виправної праці) [10, с. 213].

5. Доти, поки не буде створено окремих виправних домів, особи, засуджені до цього покарання, мали відбувати його в окремих філіях домів примусової праці (§ 14 Закону про створення домів примусової праці та домів виправної праці) [10, с. 213].

Отже, система додаткових покарань, передбачених австрійським кримінальним законодавством другої половини XIX ст., була важливою складовою системи покарань, що застосована у випадку вчинення кримінально-караного діяння. На підставі аналізу вищенаведеного матеріалу можемо зробити висновок, що метою застосування поліцейного нагляду, утримання у домі примусової праці та утримання у виправному домі, а також інших додаткових покарань було перевиховання злочинця та запобігання вчинення злочинів у майбутньому, що, своєю чергою, сприяло забезпеченню суспільної безпеки як важливого аспекту подальшого розвитку суспільства та держави.

Список використаної літератури

1. Strafgesetz über Verbrechen, Vergehen und Uebertretungen 1852. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://alex.onb.ac.at/cgi-content>
2. *Krzymski E.* Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa austriackiego / Edmund Krzymski. – Т. 2. – Kraków, 1901. – 534 с.
3. *Стебельський П.* Австрійське карне право. Після викладу проф. П.Стебельського. 1902/1903. – Львів : Накладом «Кружка правників» в «Акад. Громаді», 1903. – 419 с.
4. *Krzymski E.* System prawa karnego ze stanowiska nauki i trzech kodeksów obowiązujących w Polsce / Edmund Krzymski. – Kraków, 1921. – 335 с.
5. Encyklopedia prawa obowiązującego w Polsce. Cz. 2. Prawo karne i proces karny wszystkich dzielnic : praca zbiorowa z udziałem profesorów uniwersytetów polskich / pod red. Peretiatkowicza ; oprac. Józef Jan Bossowski. – Poznań, 1925. – 175 с.
6. Allgemeines Strafgesetz Nebest Einschlägigen Novellen / mit Erläuterungen Aus Der Rechtsprechung Und Einer Einleitung Von Dr. Leo Geller. – Wien : Verlag Von Moritz Perles, 1904. – 529 с.
7. Ustawa którą wydają się przepisy policyjne karne przeciwko próżniakom i włóczęgom // Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Wiedeń, 1873. – 701 с.
8. Учреждения Западной Украины до воссоединения ее в едином Украинском Советском Социалистическом государстве : справочник. – Львов : Изд-во Львов. ун-та, 1955. – 180 с.
9. Ustawa zawierająca postanowienia z zakresu prawa karnego, tycząca się dopuszczalności trzymania w zakładach pracy przymusowej lub poprawczych // Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Wiedeń, 1885. – 368 с.

10. Ustawa o zakładach pracy przymusowej i poprawczych // Dziennik ustaw państwa dla królestw i krajów w radzie państwa reprezentowanych. – Wiedeń, 1885. – 368 с.

**СИСТЕМА ДОПОЛНИТЕЛЬНЫХ НАКАЗАНИЙ
ПО АВСТРИЙСКОМУ УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ
ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ XIX в.**

М. Шуп'яна

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, 79000 Львов, Украина*

Раскрыто понимание сущности одной из важных правовых категорий – «дополнительные наказания» в австрийском уголовном кодексе 1852 г. Проанализирована видовая характеристика данной категории. Автор акцентирует внимание на освещении сущности, правовом регулировании и цели дополнительных наказаний, не предусмотренных предписаниями уголовного кодекса от 27 мая 1852 г. – полицейского надзора, содержания в доме принудительного труда и содержания в исправительном доме, как важной составляющей системы наказаний, предусмотренных предписаниями австрийского уголовного права.

Ключевые слова: полицейский надзор, дом принудительного труда, исправительный дом, дополнительное наказание.

**SYSTEM OF ADDITIONAL PENALTIES
UNDER THE AUSTRIAN CRIMINAL LEGISLATION
OF THE SECOND HALF OF XIX-th CENTURY**

М. Shupyana

*Ivan Franko National University of Lviv
Universytetska Str., 1, UA – 79000 Lviv, Ukraine*

Comprehension of such an important legal category as “additional penalty” under the 1852 Austrian Criminal Code is highlighted. A specific characteristic of this category is analyzed. The author makes an emphasis on the clarification of the gist, legal regulation and the purpose of additional penalties, not prescribed by the provisions of the Criminal Code of 27 May, 1852 i.e. police supervision, detention in the house of forced labour, detention in the correctional house as an important component of the system of penalties, stipulated by the provisions of Austrian criminal law.

Key words: police supervision, house of forced labour, correctional house, additional penalty.

*Стаття: надійшла до редакції 25.03.2013
прийнята до друку 29.04.2013*